

"Müslüman-cı"lık vs. İslamcılık*

AYNUR ERDOĞAN COŞKUN

BU YAZIDA AKİF EMRE'NİN İSLAMCILIK VE MÜSLÜMANCILIK KAVRAMLARIYLA İŞARET ETTİĞİ SİYASİ VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM ELE ALINACAKTIR. Özellikle yeni yayınlanan bir din sosyolojisi araştırmasının¹ Müslümancılığın görünümüne dair ortaya koyduğu tespitler üzerinden Emre'nin İslamcılığın entelektüel ve pratik imkanlarına yaptığı vurgunun ne kadar isabetli olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Bunun için önce kavramların tanımını yapma ve sonra birbirinden farklarını tespit ederek neden bu iki kavramın karşıt olarak konumlandığını gösterme gayretinde olacağız.

İSLAMCILIK VE MÜSLÜMANCILIK NEDİR?

İslamcılık, modern dönemde Müslümanların içinde yaşadıkları çağa yönelik ürettikleri cevaplar bütünüdür. Modernleşmenin dine karşı konumlanışı ve çoğu zaman sömürgeci siyasetin payandası olmasından dolayı İslamcılık modernizme karşı olmakla birlikte bunun doğurduğu sorunlara cevap aramaktan

1 Bu araştırma tek başına dikkatli eleştirel değerlendirmeleri hak ediyor. Ancak biz burada sadece Türkiye'deki siyasal ve toplumsal değişimi ifade etmek amacıyla kullanılan "Müslümancılık" kavramına yüklenen anlamı konu edeceğiz. Türkçeye tercüme edilerek kitaplaşan araştırma (Çevik, *Türkiye ve Ötesinde Müslümanlık: Modern Dünyada Din*), haddi zatında "Müslümancılık" kavramı üzerine inşa edilmiş ve orijinal isminde söz konusu kavram (Muslimism) kullanılmış olmasına rağmen kitap kapağında neden "Müslümanlık" yazdığı merak konusu. Ancak kapak isminde kavramın geri çekilmiş olması bu kavramı 90'lı yıllardan beri yazılarında titizlikle işleyen Akif Emre'ye hiç atıf yapılmama eksikliğini gidermiyor.

* Akif Emre'nin 3 Mayıs 2001 tarihli Yeni Şafak yazısının başlığı

▲ Göynük - Bolu

ve modernlikle yüzleşmekten de geri durmaz. Bu durumun oluşturduğu çelişki, modern çağın Müslümanlarının ve İslamcılığın yakın tarihte yaşadıkları gerilimli süreçlerde izlenir. Bu sebeple İslamcılık muhalif bir kimliğe bürünürken modern dünyaya alternatif bir gelecek tasavvuruna sahip olmuştur. Bu temelden hareketle, Akif Emre'ye göre, İslamcılığı diğer siyaset yapma biçimlerinden ve özellikle sağ-muhafazakarlıktan ayıran en önemli siyasi özelliği, muhalif/alternatif oluşu ve ulus-devlet sınırını aşan ümmet anlayışıdır. Böylece Müslümanları kendi tarihi tecrübelerinden koparan modernist uygulamalar karşısında eleştirel bir tavır takınırken bu tecrübeden beslenen özgüvenle İslami dayanışmayı canlı tutar.

Modern dönemde Müslümanların inanç mücadelesi vermek zorunda kalışları onları çoğunlukla muhalefete itmiştir. Bu sebeple İslamcılık Türkiye'de

mecradır (Emre, 30)." Bu sebeple İslamcılığa "Müslümanlığın, dolayısıyla bu toprakların içinde bulunduğu temel varoluşsal meydan okumalara karşı

Emre'nin İslamcılık tanımıyla karşılaştıracak olursak Müslümancılığın modernlikle yüzleşen ve hesaplaşan değil onu "kabul eden" olarak ve yine modernliğe karşı üretilmiş cevapların yekûnu olmak yerine sadece "kültürel bir kimlik" olarak İslamcılıktan farklılaştığını söyleyebiliriz. Oysa İslamcılık; fikrî, ilmi ve siyasi çalışmaları ihtiva eden bir bütünlüğe sahiptir.

farklı mecralarda ortaya çıkan muhalif sestem beslenen bir muhteva edinmiştir. "Bir dönem nasıl İslamcılık Nurculuk'la eş anlamlı anlaşılıymışsa, bir dönem de Selamet çizgisiyle eşdeğer görülmüştür. İslamcılık düşüncesi bu ülkenin sahil düşünce birikiminin bulunduğu

üretilmiş cevapların yekûnu olarak" bakmalıdır (Emre, 31)."

Müslümancılık ise, Çevik'in (28) tanımlamasıyla, "modern hayatın unsurlarını kabul eden, bir yandan da bu hayatı kutsal, ahlaki bir düzene tabi kılan karma bir kimliktir. Dahası,

▲ Endülüs

Akif Emre'ye göre, İslamcılığı diğer siyaset yapma biçimlerinden ve özellikle sağ-muhafazakarlıktan ayıran en önemli siyasi özelliği, muhalif/alternatif oluşu ve ulus-devlet sınırını aşan ümmet anlayışıdır. Böylece Müslümanları kendi tarihi tecrübelerinden koparan modernist uygulamalar karşısında eleştirel bir tavır takınırken bu tecrübeden beslenen özgüvenle İslami dayanışmayı canlı tutar.

kendi kendisine isim koyan bir hareket veya örgütlenme değil, toplumdaki bireyleri şekillendiren kültürel bir çerçeve ve kimliktir." Modernlikle hesaplaşmak yerine uzlaşmayı ifade eden Müslümanlıkla, Müslüman bireyler, özel hayatlarında modern kapitalist değerleri benimseyebilirler.

Müslümanlığı benimseyenler alternatif bir arayışa girmeyerek demokratik, liberal ulus-devlet modeline razı

olabilirler. Bu sebeple bu anlayıştan beslenen bir siyasi parti de liberal siyasetin ve ekonominin ilkeleriyle hareket ederken Avrupa Birliği'ne dahil olmayı savunabilir. Diğer taraftan Müslümanlık devlet ve siyaset merkezli değildir ve bireylere odaklanır. Bununla birlikte tamamen kültürel bir ifade de değildir; değişimin bir aracı olarak siyasette etkin olmak ister. Ancak liberal siyasete meydan okuyucu bir muhtevası

yoktur ve siyasi aktörler üzerinde etkili olarak değişimi yönlendirmeye çalışır (Çevik, 40-4).

İSLAMCILIK NEDEN FARKLI?

Emre'nin İslamcılık tanımıyla karşılaştıracak olursak Müslümanlığın modernlikle yüzleşen ve hesaplaşan değil onu "kabul eden" olarak ve yine modernliğe karşı üretilmiş cevapların yekûnu olmak yerine sadece "kültürel bir kimlik" olarak İslamcılıktan farklılaştığını söyleyebiliriz. Oysa İslamcılık; fikri, ilmi ve siyasi çalışmaları ihtiva eden bir bütünlüğe sahiptir.

Dönem dönem siyasi boyutunun öne çıkması, İslamcılığın sadece siyasi bir hareket olarak sunulmasında/itham edilmesinde, devrimsel niteliğe sahip müdahalelerin payı büyüktür. "Bir gecede medeniyet değiştirmeye zorlanmış, kaynaklarıyla irtibatı koparılmış birikimin, yeniden inşası çabası söz konusuydu. Bu süreçte siyasal boyut göz ardı edilemezdi (Emre, 30)." Bu bağlamda İslamcılığın siyasi ve toplumsal haksızlıklara karşı mücadele etmeleri, sadece entelektüel bir hareket olmadığının ve bütüncül bir çerçevede pratik hedeflerinin de olduğunun göstergesiydi. Bu doğrultuda hem ilmi ve fikri hem pratik çaba İslamcılığı belirleyen ve yönlendiren kaynaklar oldu.

Diğer taraftan siyasi boyutun ağırlıklı olduğu ithamı kadar gelenekle bağının zayıf olduğu eleştirisi de modern dönemin karakteriyle ilgili görülmedir. Zira geleneksel olanla toplumsal irtibatın ve aidiyetin koparılmasını amaçlayan uygulamalar karşısında bir taraftan yeni bir kimlik inşası, diğer taraftan yeniden geçmiş ve gelecek tasavvurlarının tasarımı İslamcılığın önündeki sorumluluklar olmuştu. Bu noktada "geleniğin yeniden keşfi" aynı zamanda bir kimlik inşası (Emre, 33) anlamına gelecektir. Bu kimlik çerçevesinde, koşullar gereği hayata geçiremeye de, bir takım ideallere ve gelecek tahayyülüne sahip olması bu

▲ Endülüs

hareketi diğerlerinden ayıran en önemli özelliktir.

Emre'ye (19) göre, "Türkiye'de İslamcılar'ın bir projesinin olup olmadığı ile bir iddialarının olup olmadığı arasındaki ayrımın fark edilmesi gerekir. Proje sunabilmek sonuçta; pratikle ilgili sosyal ve entelektüel organizasyon yeteneği ile doğrudan alakalıdır. Bir iddia sahibi olmak ise doğrudan ontolojik bir duruş sahibi olmanın asgari şartıdır; pratiği aşan bir tasavvura sahip olmak, ideal olanı dillendirmeyi içerir." Pratiği aşan bir tasavvura sahip olmak, modern zamanlara dair alternatif bir sözü ve teklifi olmayı da gerektirmektedir. Bu sebeple "muhafazakar kitlesel dalgaların siyasal yükselişi ile İslami söylemin kendi sesini bulması, yani iddiasının içini

doldurması farklı durumlara işaret eder (Emre, 27)." Bu noktada iddia sahibi olmak İslamcılığı Müslümanlıktan ayıran en önemli özelliktir. Bu durum, İslamcılığın devamlı muhalefette kalması gerektiği ve iktidar olamayacağı kanaatinin aksine iktidara yüklenen anlamla ilgilidir. Zira Emre'ye (49) göre, "bir Müslüman için iktidar ne mutlak anlamda kirli ne de iktidara uzak durmak her zaman tek başına faziletli bir eylemdir. Bir Müslümanın güç ve iktidar sahibi olması adaleti ve temel ilkeleri gerçekleştirmek içindir." Dolayısıyla İslamcı siyasete göre iktidara giden yol, bir toplumsal-ekonomik sınıf mücadelesi olmadığı gibi muktedir olan da kişiler değil İslami ilkeler olacaktır.

NİÇİN İSLAMCILIK YERİNE MÜSLÜMANCILIK

İslamcılık, 19. yüzyıldan beri İslam dünyasında doğan ideolojilerin ve siyasi hareketlerin içinde en güçlüsü iken ve diğer hareketlerin siyasi konumlarını İslamcı duruşa göre düzenlemeleri

gerekmışken, diğer taraftan, hayata geçirilmesi en fazla engellenen fikri ve siyasi akım oldu. Tarihi tecrübesi bakımından koşullara göre değişen çeşitli meydan okumalarla karşılaştı. "Siyasi İslam" kavramının icat edilerek İslamcılığın sahaya sürülmesi ise henüz çiçeğe durmuş, düşünsel olgunluğa ulaşmamış bir hareketin erken hasadıyla ortaya çıkan en önemli meydan okumaydı. Bu, İslamcılığın gelecek tasavvurunun, ideallerinin doğmadan boğulması anlamına geliyordu. Bunun ardından da "İslamcılık öldü" denilerek bu hareketin en temel rüknü olan İslam dayanışması ideali yıkılmak ve bu imkan Müslümanların elinden alınmak istenmiştir.

Muhafif ve alternatif bir kimlik olma imkanının elinden alınmaya çalışılmasının diğer bir boyutunu da İslam'ı protestanlaştırma çabaları oluşturuyordu. Sosyal bilimsel literatürde "post İslamcılık" olarak karşılık bulan bu gelişmeyle İslam'ın kapitalist piyasa koşullarıyla uyumlu olduğu iddia edilerek Kalvinist bir iktisadi anlayışla İslam dünyasının kalkınacağı savunuluyordu. Ancak Akif Emre bu durumun en temel İslami ilkelerle bile çeliştiğini:

"Post İslamcılık... Müslümanları bireyselleştirdi, kutsal metnin tarih-selleştirdi, kutsal ve mutlakın göreceleştirdi bir din anlayışında yeşeren umut... Post İslamcılık tanımlamasına sıkıştırılan beklenti aslında dinin protestanlaşmasıdır.... Kulluk bilincinin iptal edildiği sadece birey ve özgürlük odaklı bir protestanlaşma... (Emre, 39)" şeklinde ifade ederken bu operasyonun Müslümanları kapitalizmin suç ortakları kılmakla sonuçlanacağına dikkat çekiyordu.

İslamcılığın düşünsel olarak olgunlaşmadan, modernitenin meydana getirdiği hasarlara dair tam anlamıyla cevap üretmeden sahaya sürülmesinin bir sonucu da Türkiye'de "kültürel İslam" olgusunun ortaya çıkmasıydı.

“İslami düşünüş ve oluşumların henüz kendi sesini bulamadıkları, kendi varoluş tasavvurlarının modern dünyaya ne söyleyeceği, nasıl şekilleneceği sorusuna kuşatıcı bir cevap geliştiremedikleri, karşı karşıya kaldığımız tarihi meydan okumayla yüzleşecek düşünsel olgunluğa henüz ulaşmadığı hususu bir zaaf değil, bir tespit olarak kaydedilmeli. Zaaf sahaya sürülmek istenmesidir. Üstelik tarihsel nostaljinin yedeklediği bir nesne olarak; modern dünya ile hesaplaşmasını yapmadan, yeni bir cümle kurup, kendi sesini bulmadan, geleneğin yüzeysel cazibesine kapılarak... (Emre, 26)

Post modern darbenin ardından ortaya çıkan bu yeni siyaset yapma tarzı,

müslim “öteki” ile etkileşimi kabul eder.” Bu noktada “siyasi İslam” gibi “kültürel İslam” kavramlaştırmasının da İslamcılığın anlamını daraltan ve Müslümanların sahip oldukları tarihi tecrübenin gücüyle çağdaş dünya için teklifler üretme imkanını ortadan kaldıran siyasi gelişmeler olduğuna dair Emre’nin ihtarı daha fazla değer kazanmaktadır. Zira eğer “öteki” ile yaşamak, farklılıkların hukukunu üretmek, ahlaki zemini güçlendirmek gibi bugün politize edilen meseleler hakkında öneri üretmek için bu tür kavramlaştırmalara gerek duyuluyorsa bu bağlamda Müslümanların tarihi uygulamalarının ve fikri birikimlerinin zengin mirası daha fazla ilgiyi hak

Diğer taraftan Müslüman toplumlar neo-liberal politikalara uygun adımlara imza attıkça kitlelerin Müslümanlığının ve hatta İslamcılığın dini taleplerinin sorun olmaktan çıktığını görmek gerekmektedir.

Asıl sorun Müslüman dünyanın modern dünyanın birikimleriyle nasıl yüzleşeceğine dair entelektüel ve pratik organizasyon geliştirme gücüne sahip olabilmesidir. Yaklaşık iki yüzyıllık mücadele tarihiyle İslamcılık bu tür güç ve yeti anlamına gelmekle birlikte İslamcılığın siyasileştirilmesi ya da kültürelleştirilmesi söz konusu güç ve yetiyi iptal etmek anlamına gelecektir. Bu sebeple Emre’ye göre Müslümanlar tarihi güç ve yetilerini canlı tutmalı ve tarihi tecrübelerine istinaden “hiçbir komplekse girmeden felsefeden, teknolojiye insanlığın bütün birikimiyle yüzleşmesini bildikleri gibi, istifade de” etmelidir. Bununla birlikte yararlandıkları insanlık birikimini eleştirip süzgeçten geçirerek kendi malları haline getirmeliler. Aksi takdirde dünyaya alternatif olma misyonlarını müşteri olma durumuyla değiş tokuş edeceklerdir. ♦♦

Emre’ye göre Müslümanlar tarihi güç ve yetilerini canlı tutmalı ve tarihi tecrübelerine istinaden “hiçbir komplekse girmeden felsefeden, teknolojiye insanlığın bütün birikimiyle yüzleşmesini bildikleri gibi, istifade de” etmelidir. Bununla birlikte yararlandıkları insanlık birikimini eleştirip süzgeçten geçirerek kendi malları haline getirmeliler. Aksi takdirde dünyaya alternatif olma misyonlarını müşteri olma durumuyla değiş tokuş edeceklerdir.

Akif Emre’nin kavramlaştırmasıyla “Müslümanlık”tır. Bu yeni siyaset tarzı, İslamcılık yapmadan İslamcılığın kollamayı, İslami ilkeleri değil Müslümanları iktidar yapmayı amaçlar. Bu bakımdan Müslümanlık, son derece pragmatisttir, İslamcılık gibi bir ideoloji değildir ve siyasal bir iddia içermez. Bu sebeple Müslümanlık adeta bir klan siyasetini andırmaktadır.

Müslümanlık İslam’ı bir ideoloji olarak değil kültürel bir kimliğe bağlılık olarak görür. Çoğulcu modern siyasetten beslenir ve liberal sistemle çatışmaz. Çevik’e (45) göre Müslümanlık “içsel etiği, hakları ve bireysel seçimi dışsal otoritenin önüne koyar; çoğulculuğu, kültürel toleransı, seküler ve gayri-

etmektedir. Bu imkan varken Müslümanların liberal düşünce ve siyasete mahkum edilmesi söz konusu imkanın/alternatifin boğulduğu anlamına gelecektir. İslamcılığa Kemalist dönemin tektipleştirici karakterinin özelliklerini yüklemek ve sonra bireysel özgürlük ve özerklikler için liberal, kültürel rengiyle Müslümanlığı savunmak, en hafif tabirle entelektüel bir körlük olsa gerek.

Müslüman coğrafya “hala değer yaraları, medeniyet anlayışı bakımından sisteme tümüyle entegre edilemeyen, hatta alternatif olma iddiasını (challenge) sürdüren tek model (Emre, 42)” iken Müslüman hayat tarzının kapitalizmle uyumlu olduğunu iddia etmek yaşanan gerçekliğe aykırıdır.

KAYNAKLAR

- Akif Emre, Müstağrip Aydınlar Yüzyılı: Gölgele Kelimeler, Ödünç Alınmış Hayaller, Büyüyen Ay Yayınları.
- Neslihan Çevik, Türkiye ve Ötesinde Müslümanlık: Modern Dünyada Din, Hece Yayınları.